

Omvärldsanalys

Populärversion

2013-2015

Piteå Kommun

Vi möter framtiden

För att Piteå kommun ska få helhetsperspektiv och långsiktighet genomförs en årlig omvärldsanalys. Nuvarande omvärldsanalys gäller för perioden 2013-2015. Syftet är att så långt som möjligt få överblick, försöka förutse skeenden i omvärlden och hur det kommer att påverka kommunen.

För att möta de demografiska förändringarna och kunna finna kompetens och arbetskraft för kommunens tillväxt och service måste vi vara attraktiv som etableringsort och arbetsgivare. För att kunna möta de förutspådda klimatförändringarna måste vi satsa på att utvecklas till en uthållig kommun som med god framförhållning ställer om samhället och har beredskap för ändrade villkor och betingelser. För att klara framtida välfärd måste arbetet med att öka samverkan med andra kommuner intensifieras. Om man lyfter de tydligast avgörande faktorerna som kommer att påverka oss inom den närmaste framtiden, blir det tydligt att det viktigaste är att fortsätta bygga en attraktiv och uthållig kommun, för att nå visionen: Piteå - det är hit man kommer när man kommer hem.

Piteå – attraktiv och uthållig

Världen förändras och vi möter den gemensamt. För att möta de utmaningar som finns i framtiden har Piteå kommun startat ett samarbete med företag, föreningar och andra aktörer i samhället. Arbetet har lett till gemensam avsiktsförklaring och fortsatta arbetsgrupper.

För att säkerställa en uthållig tillväxt ska Piteå gemensamt arbeta mot två huvudmål:

- Ökad befolkning, 43 000 invånare år 2020
- Halverad ungdomsarbetslöshet 2011. *Kommunfullmäktige har inför verksamhetsåret 2012 fastställt ett nytt mål för ungdomsarbetslösheten; Piteå har nolltolerans för ungdomsarbetslöshet.*

Dessa huvudmål ska nås genom fyra olika fokusområden:

- Gemensamt ansvar för ökad befolkning
- Jobb och tillväxt ger framtidstro
- En god miljö för nästa generation
- Ett gott värdskap stärker den goda bilden av Piteå

**Omvärldsmo-
dell. Metatrender** är trender som är större än för ett enskilt avgränsat kulturellt eller geografiskt område. Oftast är dessa att betrakta som globala trender som ger effekt på en stor majoritet av världens länder och folkslag. Metatrender kan också finnas avgränsat inom en kontinent, eller en väldigt stor samling kulturer. För Piteås del kan sådana områden betecknas som antingen världen, västvärlden eller Europa. Metatrender är också en drivkraft för närtrender.

Närtrender är trender som påverkats av den lokala, regionala eller nationella sammanhanget men som har sin drivkraft från en metatrend. Effekterna av metatrender ser således annorlunda ut beroende på hur regionens struktur eller sammanhang påverkat närtrenden. Exempelvis kan metatrenden ”Individualisering”, skapa drivkrafter för nya närtrender (geografiskt eller socialt avgränsande) som önskan att bestämma själv över innehållet i de tjänster jag som invånare nyttjar, konsekvensen av det kan i sin tur bli att kommunens tjänster blir flexibla eller att utbudet av tjänster via nya entreprenörer ökar.

Metatrender

Arbetet med årets analysgrunder sig till stor del på föregående omvärldsanalys som skrevs inför budgetarbetet VEP 2012-2014. I föregående analys utkristalliserades fyra metatrender som tydligast kommer att påverka kommunens planeringsarbete inför framtiden. Omvärldens förändringar bedöms inför budgetarbetet 2013-2015 baseras på samma trender som för året innan. Trendernas påverkan förändras inte heller nämnvärt men undantag finns och ges utrymme i årets omvärldsanalys. De största förändringarna sker inom den instabila världsekonomin, den har i sin tur renderat i att andra trender, exempelvis miljö och klimatförändringarnas politiska/reformistiska inslag minskat.

Demografiutveckling

Kommunens uppdrag påverkas av den demografiska utvecklingen. Andelen äldre i världen ökar, år 2050 kommer 16 procent vara äldre än 65 år, 1950 var motsvarande siffra 5 procent. (World Population Prospects, 2006). I Sverige kommer andelen äldre och yngre att öka fram till 2020.

Individualisering

Vi kan var och en lätt ta reda på information, behovet att få service utförd på mitt sätt är en trend i samhället vilket gör att även kraven på tjänsterna förändras. För att möta individualiserade behov krävs ökad flexibilitet.

Miljö- och klimatförändringar

EU och FN verkar för en hållbar utveckling genom ett antal olika åtgärds paket och avtal. Miljökraven ökar och påverkar inte minst vår energiförsörjning som kräver nya lösningar. Tillgång till såväl kunskap som klimatsmart teknik, kan komma att bli en konkurrensfördel. Den världskonferens som under året genomfördes i Sydafrika ledde till en förlängning av nuvarande avtal, där Kanada, som tidigare ingått, valde att ställa sig utanför. Tendensen är att ekonomiska förtecken har ökat i prioritet på bekostnad av det internationella klimatarbetet.

Global sårbarhet och instabil världsekonomi

Återhämtningen sedan den senaste krisen (2008) har internationellt kommit av sig. Det finns en stor oro bland konsumenter och producenter för en ökad skuld kris i euroområdet och de finansiella musklerna hos de framförallt europeiska bankerna som gör att man drar öronen åt sig. Öron gör också att de finansiella marknaderna agerar pessimistiskt, något som bland annat sätter stort tryck på länders inlåningsräntor. Det skapar i sin tur större underskott och en större skuld kris. Såväl ECB, OECD som IMF förväntar sig en recession i euroområdet under början av 2012, men även på en global nivå förväntas den ekonomiska tillväxttakten att minska något.

Närtrender

Åldrande befolkning

Medelåldern i Sverige har stigit med ca: 0,5 år, och i Piteå har medelåldern stigit med knappt 2 år sedan 2000. Åldersgruppen 66 år och äldre förväntas att i Piteå öka med 2 000 personer från 2009 till 2019, samtidigt som åldersgruppen 16-65 år minskar med 2 000 personer.

Ökad rörlighet

Europeiskt samarbete inom utbildning ska inriktas på bl.a. rörlighet som en realitet, i Piteå är det 64 procent av eleverna som läser främmande språk utöver engelska (årskurs 9). Variationen är stor mellan skolorna, där minsta antalet är 33 procent och högsta 74 procent. Flyttintensiteten i Sverige för unga vuxna har ökat från 6 procent i början av nittio-talet till ca 10 procent i slutet av 2000. I Piteå visar statistiken att åldrarna 20-24 år är mer flyttbenägna än i riket. Det är realistiskt att förvänta sig en konstant försörjningskvot i såväl Sverige som i Piteå. För att minska kvotens höjning är migration nödvändig, därför blir integrationsarbetet än mer centralt för såväl riket som Piteå.

Flyttströmmar utgörs till stor del av unga som ofta flyttar till universitetsorter eller större städer. Dessa trender påverkar Piteås demografiutveckling. De unga pitebor som bor kvar har jämfört med de som flyttar en lägre utbildning och svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Av de utrikesfödda i Piteå är en betydligt högre del arbetslösa. Samtidigt är Piteås andel av utlandsfödda bland de lägsta i landet. Piteå har också en hög ungdomsarbetslöshet. Piteå har en mindre andel barn med ensamstående föräldrar men dessa lever under sämre ekonomiska förhållanden än ensamstående i riket.

Polariserande befolkning

Det finns en ökad polarisering i befolkning. Den ökade valfriheten ställer krav på att göra rätt val. En stor grupp unga är ambitiösa och har verktyg för att klara sig bra i morgondagens samhälle, men det finns unga som har svårare. En minskad andel ungdomar, ofta med låg utbildning, bor kvar i mindre städer. Nationellt finns det fler fattiga barn, fler fattiga pensionärer, större skillnader i studieresultat i grundskolan, ökad andel unga i försörjningsstöd, bostadsbrist och bostadssegregering ökar klyftorna i samhället, både ekonomiskt och socialt. Flyttströmmar utgörs till stor del av unga som ofta flyttar till universitetsorter eller större städer. Dessa trender påverkar Piteås demografiutveckling. De unga pitebor som bor kvar har jämfört med de som flyttar en lägre utbildning och svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Samtidigt är en stor del av de som flyttar in i Piteå i åldersgruppen studenter. Av de utrikesfödda i Piteå är en högre del arbetslösa (jmf riket) och Piteås andel av utlandsfödda är bland de lägsta i landet. Piteå har också en hög ungdomsarbetslöshet.

Behov av trygghet

Människor upplever idag en ökad känsla av otrygghet. Möjligheter att välja förutsätter ett aktivt ställningstagande vilket kan skapa oro hos individen. Invånare är idag inte utsatt för mer brott än för 30 år sedan, men man upplever sig betydligt mer otrygg än tidigare. Trygghet, i exempelvis boende och ekonomi, är en viktig faktor för att individen själva ska kunna förändra sin egen hälsa. Kraven ökar på tillgänglighet till det allmänna samt offentlig och privat service, för alla grupper i samhället. Trygghet i boendemiljöer får allt större vikt, men även som en allt viktigare faktor vid val av bostadsort. Möjligheten att förena arbets- privat- och familjeliv är också en prioriterad fråga. Pitebor har en större känsla av trygghet än riket, och den ökar.

Maktförskjutning

Ett ökat krav på en individualiserad välfärd ökar behov av kontroll och administration som i sin tur leder till behov av samverkan för att klara kommunernas uppdrag. Unga vuxnas värderingar präglas av individualism, antiauktoriteter, rörlighet och att de är mångfacetterade i sina värderingar och beteenden. Medborgarnas medvetenhet över vilka krav de kan ställa ökar, samtidigt visar olika undersökningar att det är en klar majoritet som kan tänka sig att betala extra för att själv få bättre kvalitet och/eller service inom kärnverksamheterna, men också att betala mer i skatt för att alla ska få bättre service och kvalitet i dessa tjänster. Rättigheter för individen blir fler vilket dels har medfört att kommuner tydliggör sina tjänster för medborgarna och dels att behovet att delta i beslutsfattande mellan valen, genom medborgardialog ökar. Medborgare som efterfrågar alternativa, skraddarsydda lösningar kan påverka kommunens tjänster, men även också kommunens fördelning av tjänster. Hur kan en kommun agera för att behov och likställighetsprinciper ska styra kommunernas tjänsteutbud, samtidigt som en ökad individualisering sker?

Ökad miljömedvetenhet

Miljömedvetenheten hos människor ökar vilket får en förändrad effekt på kraven på förhållningssätt och beteenden hos varje individ men även på kommunernas agerande. En väl fungerande energiförsörjning är central för världsekonomin. Behov av förnyelsebar energi ökar och alternativa transporter behövs för att minska utsläppen. Norrland har goda möjligheter att utveckla affärsmöjligheter inom vind, vatten samt bioenergi. EU-direktiv innebär att andelen förnyelsebar energi ska öka med 20 procent till år 2020, vilket för Sverige innebär 50 procent. Tillgång till såväl kunskap som klimatsmart teknik, kan komma att bli en konkurrensfördel mellan kommuner och regioner. Piteå har hög kunskap inom förnyelsebar energi – och kan sägas utgöra ett kunskapskluster inom området. För detta utgör forskning och utveckling en viktig faktor för Piteå kommun.

Trendernas effekt för Piteå kommun

Ekonomiska förutsättningar att möta framtidens utmaningar

Påverkan på efterfrågan efter de oroligheter som finns i västvärlden har påverkat de norrländska exportberoende näringslivet. Den samlade bedömning är att konjunkturläget är bättre än normalt, även om det skett en tillbakagång det senaste året. Nedbrutet ber bransch ser det dock något annorlunda ut. Inom den exportintensiva industrin känns den internationella oron av, framförallt är det pappers och massindustrin tillsammans med övrig trävaruindustri (de branscher som ofta leder konjunkturen) som känt av en svagare efterfrågan och fallit tillbaka. Verkstadsindustrin har en, i relation till övriga industribranscher, stark konjunktur. Näringslivet i Norrbotten har den starkaste konjunkturen i Norrland och antalet anställda i företagen har ökat kraftigt de senaste åren, en stor andel av företagen upplever att det är brist på personal, speciellt ingenjörer.

Piteås företag har fortsatt en hög omsättningstillväxt medan resultatstillväxten fortsatt är svag. Piteå Hamn redovisar också en minskad intäkt vilket sammantaget ger bilden utav att de största företagen med en stor exportmarknad som är mer påverkad av internationell oro och ökad konkurrens har svårare att tjäna pengar. Under de senaste fem åren är 2011 det sämsta året i relation med andra kommuner, men Piteå är fortsatt en stark tillväxtkommun.

Pitebornas skuldbörda ökar. Hushållens skulder har ökat i samma utsträckning som i jämförbara kommuner samtidigt som fastighetspriserna inte utvecklats i samma utsträckning.

Under andra delen av 2011 har sysselsättningen sviktat i Piteå. I kommunen har det sedan tidigare funnits höga arbetslöshetstal inom utsatta grupper. Nu viker också antalet nyföretag, varslen och konkurser ökar från låga nivåer och viktiga branscher för Piteå har noterat en minskad efterfrågan.

Arbetskraftsbrist utifrån generationsväxling

Befolkningsprognos visar på minskad arbetsför befolkning med 2 000 personer, eller åtta procent år 2019. Alla kommuner i fyrkanten har negativ prognos, tillsammans är minskningen 8 000 personer totalt. Piteå har äldre arbetsför befolkning samtidigt som ungdomskullarna är större jämfört med övriga fyrkanten, vilket innebär att Piteå möter ett generationsskifte på 4 000 personer. Hälften av dessa arbetar idag inom hälso- och sjukvård, tillverkningssektorn och utbildningssektorn.

Konkurrensen blir särskilt stor inom hälso- och sjukvård samt tillverkningsindustrin, där flest pensionsavgångar väntas inom fyrkanten. Detta kopplat till ökat antal äldre komplicerar problematiken ytterligare. Pensionärerna kommer under överskådlig tid att vara fler än de som kommer in på arbetsmarknaden. Arbetskraftsbrist kommer att uppstå och det är viktigt att hitta system för kunskapsöverföring för att inte kompetenstapp ska uppstå samtidigt. Skolans ansvar är stort för att barn och unga avslutar sin utbildning, och motiveras till vidarestudier, för att kompetent arbetskraft ska finnas i framtiden.

Möjliga åtgärder

- Goda ekonomi ger möjligheter till snabba omställningar
- Stärka varumärket som en god boendeort
- Prioritera åtgärder i alla verksamheter som stärker befolkningsökning
- Samverka med andra aktörer
- Förhållningssätt som sätter brukare och medborgare i fokus
- Attraktiv arbetsgivare
- Verka för en god integration och ett inkluderande samhälle

Möjliga åtgärder

- Verka för ökad inflyttning av arbetsför befolkning
- Utveckla boendemiljöer som tilltalar unga vuxna
- Attraktiv arbetsgivare för den kommande generationen
- Riktade utbildningsinsatser i samverkan inom regionen
- Praktikplatser i särskilt utsatta sektorer för att tillvarata den arbetskraftsreserv som dagens arbetslösa utgör
- Utveckla Piteå som studentort
- Utveckla studie- och yrkesvägledning inom grund- och gymnasieskolan
- Aktivt verka för att antalet som fullgör sin utbildning ökar

Förändrad samhällsbyggnad

Samhällsbyggnaden behöver möta en förändrad samhällsbild med flexibilitet och delaktighet. Den förändrade samhällsbilden består av att fler blir äldre och konkurrensen om unga vuxna ökar. Det skapar förändrade boendemiljöer i centrala lägen, gärna vattennära och en ökad efterfrågan på fritidsboende med god kommunikation och infrastruktur. Samtidigt ökar konkurrensen om arbetskraft, vilket kräver goda förutsättningar för arbetspendling. En ökad miljömedvetenhet skapar efterfrågan på samhället i form av god tillgänglighet till kollektivtrafik, klimatsmarta byggnader, god och tilltalande offentlig miljö. Migration ställer krav på integration ur såväl kulturella som sociala aspekter. Ur ett samhällsbyggnadsfokus måste integrationen underlättas.

Då samhället i större utsträckning än tidigare riskerar att bygga klyftor mellan grupper är tillgänglighet centralt. Service, såväl offentlig som privat, ska göras tillgänglig på ett kostnadseffektivt sätt i såväl stad som land. Förutsättningar för en god folkhälsa är också viktigt i den framtida samhällsbyggnaden.

Möjliga åtgärder

- Norrbotniabanan
- Infrastruktur för regionförstoring
- Mötesplatser för ökad trygghet och social samvaro
- Attraktiva boendemiljöer för olika grupper, speciellt unga vuxna och äldre
- Ny teknik
- Stimulera beteendeförändring för en uthållig kommun
- Ökad delaktighet

Välfärdstatens förändrade uppdrag

Välfärdsstaternas uppdrag är knuta till de värderingar och behov som finns, dessa förändringar sker i långsam takt sett över tid, men sprids globalt i allt högre takt. Individualisering driver på lagförändringar och individens förväntan på valmöjligheter, samtidigt som antalet äldre ökar efterfrågan på kommunal service. Den enskilde medborgaren har en ökad insyn i olika frågor, men också en ökad medvetenhet om rättigheter och skyldigheter i samhället. Digital reformering avseende information och tjänster. Tillgången till information och ökad kunskap är generell även om det finns skillnader mellan generationer.

Samverkan mellan kommuner

Norrbottnens län har en minskande befolkning över tid och de grundläggande förutsättningarna för inlandet och länets små kommuner försämras. Detta påverkar även kusten och de större kommunerna. En möjlig utveckling är allt fler från inlandet flyttar mot kusten, även inom de åldersgrupper som har ett stort behov av stöd och service. Samverkan är ett viktigt instrument för att möta framtidens utmaningar. Alla medborgare måste garanteras möjlighet att få god service från ett brett utbud, oavsett om man bor på landsbygd eller i storstad och oberoende av inkomst eller andra förutsättningar.

Möjliga åtgärder för kommunen

- Flexibla lösningar för att möta individens behov
- Säkerställa att resurser fördelas efter behov och metod utveckla likställighetsprincipen
- Politiskt ställningstagande om LOV
- Motverka att utan förskap skapas för nya grupper samt stärka integration
- Samverkan med andra kommuner
- Ny och distansöverbyggande teknik

Ökad konkurrens inom offentlig sektor

Sverige har låtit individualiseringstrenden få genomslag i lagstiftningen genom allt fler reformer där den enskilde får valfrihet att välja, med en offentlig finansiering. I september 2011 hade totalt 163 kommuner i Sverige antingen infört LOV eller beslutat om ett införande. I Sverige finns det gymnasium i 277 kommuner, kommunala skolor i 273 kommuner och fristående skolor i 114 kommuner. I Norrbotten och övervägande del av Västerbotten är det mindre än 10 procent av eleverna som går i fristående gymnasieskolor, för riket är samma siffra 22 procent.

Under hösten 2011 har den mediala bevakningen av de största privata vårdgivarna intensifierats. Debatten har främst handlat om vårdgivarnas möjlighet att dels göra vinst och dels flytta vinst till andra länder. Men det har också handlat om vårdens kvalitet. Det finns fortsatt ett stöd för privatisering av omsorg i Sveriges Riksdag, men det troliga är att förändringar i hur denna privatisering skall gå till kommer att ske.

Kompletterande medborgardialog – sociala medier

SKL har gjort en juridisk genomgång som visar att det är fritt fram för kommuner att använda andra sociala medier. De två huvudsakliga användningsområdena i sociala medier är dialog med medborgarna och kanaler för nyheter. Samtidigt som sociala medierna utvecklas är det viktigt att fortsätta utveckla medier i andra former så tillgänglighet av kommunens service är likvärdig, för att motverka ytterligare utanförskap.

Hur finansiera framtida välfärd?

Demografiutvecklingen påverkar försörjningskvoten. Antalet äldre ökar genom stora kullar av fyrtingalister och ökad medellivslängd. Försörjningskvoten förväntas sjunka från 59 procent år 2005 till 54 procent år 2035. Äldreomsorgens kostnadsutveckling beräknas av SKL till 50 procent fram till 2035. Lagändringar ökar arbetsbelastning och administrativa behov för att nå en verksamhet som uppfyller lagstiftning och kvalitet. Transfereringssystemen har förändrats, samhällsförändringarnas påverkan på utsatta grupper har ökat kommunernas utbetalning av försörjningsstöd ökat. Vikten av infrastruktur som en del av en attraktiv kommun och boendeort är stor, men också för att företag ska etablera sig på orten, samtidigt som kommunernas ansvar ökar för att få till stånd olika infrastruktursatsningar.

Ökat skatteunderlag

Om inget görs och vi fortsätter att finansiera välfärd på samma sätt som idag kommer ett glapp mellan behov och resurser motsvara 13 kronor i kommunalskatt enligt SKL.

Höjda avgifter

Med ökat välstånd kan även avgiftsfinansieringen öka. Det gäller att hitta system som inte exkluderar vissa grupper, men inte heller försämrar legitimiteten för den generella välfärden.

Samverkan med andra kommuner, som ett led i att minska kostnaderna

Norrbottens kommuner har en minskande befolkning och prognoserna framöver visar på ökad försörjningskvot. Grundläggande förutsättningarna för inlandet och små kommuner försämrar, vilket också påverkar kusten och de större kommunerna. Samverkan är ett viktigt instrument för att möta framtidens utmaningar. Det finns flera exempel på ökad samverkan mellan kommuner och regioner i landet. För att klara de framtida utmaningarna behöver Piteå och norra Sverige bli bättre på samverkan mellan kommunerna.

Tidigare inträde och senare utträde i arbetsmarknaden

Inträdet och utträdet på arbetsmarknadens påverkan av antalet arbetade timmar. En ökning av antalet timmar innebär ökning av skatteintäkter utan att kostnaderna ökar i samma takt. Med stigande välstånd har medellivslängden ökat och utträdet minskat.

Ökad produktivitet och effektivitet

Ökad produktivitet innebär ökad produktion utan att kostnaderna ökar. I en tjänsteintensiv verksamhet är ökad produktivitet svårare, då skatteunderlaget ökar årligen men på grund av löneökningar kan inte tjänsternas kvalitet eller omfattning ökas. Effektivitet kan öka genom tekniska hjälpmedel, ändrade rutiner och arbetssätt, omfördelning av resurser dit de gör störst nytta för att nå målen.

Idéburna organisationer som en del av välfärden

Den idéburna sektorn gör en omfattande och viktig insats i den svenska välfärden. En studie 2009, visar att knappt hälften av befolkningen utför ideellt arbete inom den idéburna sektorn, vilket är bland det högsta i världen. Snittet ligger på 4 timmar per vecka av de som utför ett ideellt arbete.

Politiska prioriteringar

Kommunernas verksamheter består av olika typer av service som alla är viktiga i ett attraktivt samhälle:

- Infrastruktur som allt från vatten och avlopp till vägnät
- Kärnverksamheter som skola, vård och omsorg
- Offentlig miljö, kultur och fritidsutbud som faktorer för en attraktiv boende- och etableringsort

